

vételét. Az pedig, hogy a darab végén, a *Libera me* hangjaiban egy igazi géniusszal is találkozhatunk, felemelő, lélegzetet bennszakasztó jutalom a zenetörténeti érdekességek világában tett – igen élvezetes és minden percében érdekes – tanulmányi kirándulás résztvevőinek. A közbeszéd logikája szerint az, amit *műnek* szokás nevezni, rendszerint egyetlen alkotó üzenetét hordozza. Ilyen értelemben a *Messa per Rossini* nem mű, inkább magas rendű szellemi *patchwork*,

másféle közelítésben viszont mégis mű a javából, hiszen a sokszínűség ellenére érvényesülő egységet képviselve tudósít egy korról és abban egy nemzet zeneszerzői iskolájának magas rendű erényeiről. Verdinek nem kellett szégyenkeznie olasz kortársai miatt.

Messa per Rossini – magyarországi bemutató. Müpa, Bartók Béla Nemzeti Hangversenyterem, 2024. november 1.

Csepeli György

A kapitalizmus diszkrét bája

124

A szatíra fegyver, mely ha célpontját fizikailag nem is öli meg, a szellemi térben teljesen ellehetetlenítheti, megfosztva a hiteles létezés jogától. A mai Magyarországon nehéz helyzetben van, aki a szatíra műfájában kíván művet létrehozni, hiszen nincs alkotó, talán Spiró Györgyöt leszámítva, akinek fantáziája képes lenne versenyezni a való élet által produkált eseményekkel. Pár évvel ezelőtt Herendi Gábor kizárólag saját pénzből készítette az Európai Unióból érkezett pénzek elsíbolásáról szóló szatirikus rövidfilmjét, mely meg sem közelíti a Hadházy képviselő által rendszeresen leleplezett önkormányzati csalások pofátlanságát, amire legjobb példa az évente több tízezer ortodox zsidó által látogatott Reb Steiner Sáje sírjától kőhajításnyira elhelyezkedő halmocskán meredező bodrogkeresztúri kilátó.

Ki találhatta volna ki a brüsszeli esőcsatornán meleg orgiáról pánik-

szerűen lemaszó európai parlamenti képviselő történetét, aki a magyar alkotmányba írta, hogy a férfi férfi, a nő nő, s nem megfordítva. Ki tudta volna megírni, filmre vinni a kormányzati központtá tett hajdani Karmelita kolostort megszentelő katolikus pap esetét, aki nappal homofób szentbeszédeket tart, s éjjel meztelen férfiakkal szórakozik, amit ráadásul vizuálisan meg is örökít.

Szűcs Jenő Európa fejlődési régióiról írt zseniális vázlatából tudjuk, hogy a második világháborút követő osztozkodás során a nyugati és a keleti győztesek épp ott húzták meg az ellenőrzésük alá tartozó területek határát, ahol egykor a Karoling Birodalom határa húzódott. A szerencsés országok a határ nyugati, a szerencsétlenek a határ keleti felére eső területekre kerültek.

Daniel Hoesl és társa, Julia Niemann Európa szerencsés felének legszélén, Ausztriában nőttek fel,

ahol töretlenül fejlődött a kapitalizmus, míg átellen, a Lajtán túl, a kapitalizmust tagadó, szocialistának nevezett rendszer épült. Az osztrák alkotók szatírájának célpontja a kapitalizmus rendszere. Mindössze 86 percig tartó filmjüket megrendezve a műfaj törvényeinek megfelelően nem a mindennapi kapitalizmus tapasztalati valóságából, hanem annak elméletileg megkonstruált vázából indultak ki, amikor boncasztalra vitték az új kapitalizmust.

Európa szerencsétlenebb, a Karoling Birodalomtól keletre eső, 1945 és 1990 között szovjet uralom alatt sínylő felén felnőtt nemzedékek Marx művei alapján úgy tanulták, hogy a kapitalizmus az értéktöbbletet elsajátító kizsákmányoló gazdasági rendszer, melynek haszonélvezői a burzsoák, kárvallottjai a proletárok. Marx még úgy gondolta, hogy a proletárok majd forradalmi úton kisajátítják a kisajátítókat, s akkor tényleg véget ér a történelem, beköszönt a kommunizmus, mely mindenkinek annyit ad, amennyire szüksége van, s mindenkitől annyit kér, ami képességeiből telik.

A proletárforradalom elmaradt, s a kapitalizmus a világban mind a mai napig elevenen él. Nyugaton mindig is eleven volt, Oroszországban viszont, ahol nem volt a Marx által leírt kapitalizmus, 1917-ben kitört egy kapitalizmust tagadó forradalom, mely vérben és vasban megszülte a létező szocializmust, ami utóbb Európa szerencsétlenebb, a Karoling Birodalomtól keletre eső felén élő népek sorsának kovácsa lett évtizedekre, mígnem 1990-ben szappanbuborékként szét-pattant, iszonyatos úrt hagyva maga mögött.

A magyar néző immár kapitalizmusban él, ám ez a kapitalizmus csak nyomokban emlékeztet arra, amit a rendszerváltás előtt a kapitalizmusról tanult. A burzsoák megmaradtak, de eltűntek a proletárok, akiknek sanyarú helyzetéről Engels oly megrázó képet festett 1845-ben megjelent könyvében. Lenin ötven évvel később azt írta, hogy „a proletariátust éppen gyalázatos gazdasági helyzete feltartóztathatatlanul előre taszítja, és rákényszeríti arra, hogy harcoljon végleges felszabadulásáért”. A magyar kapitalizmus különleges bája, hogy egyre inkább hajaz a létező szocializmusra, de annak egyenlősítő tendenciái nélkül. Ami ma van Magyarországon, az kevesek paradicsoma és sokak pokla, Spiró György tollára méltó tárgy.

A film főhőse az új kapitalizmus jellegadó figurája, Amon Maynard, aki a marxista sztereotípiáknak megfelelően nem válogat az eszközökben, ha saját vállalatbirodalmának bővítéséről van szó, esze ágába sem jut a közjó. Mit sem törődik a természeti környezet elpusztításával, amikor akkumulátorgyár építésén tőri a fejét. Azt is tudjuk a marxizmusból, hogy a demokrácia csak fügefalevél a kapitalizmus testén, melynek valójában minden porcikája irtózik a demokrácia lényegét képező átláthatóságtól és ellenőrizhetőségtől. Maynard csápjai elérnek a kormányig, melynek két tagja is segíti gazdasági hatalmának kiterjesztését.

A hajdani marxista-leninista szemináriumokból ismerős igazságok azonban Hoesl és Niemann filmjében élettelenek meg. A választott műfaj, a szatíra eleve zárójelbe teszi az ortodox kapitalizmuskritikát, nevetségessé téve azt, amin egyébként

nem lenne kedvünk nevetni. Maynard ugyanis sorozatgyilkos, akiről mindenki tudja, hogy az, de mégsem nyomoznak utána, mert milliárdos vállalkozóként akkora a hatalma, hogy nincs ellenhatalom, mely bírhatna vele. Maynard cuki férfi, végtelenül családszerető, győzri a vágy, hogy új feleségétől saját gyereke legyen. Az újkapitalizmus multikulturális normáját követve örökbe fogadott gyermekeinek bőrszíne nem fehér. A filmen idilli jelenetek sorát látjuk, melyekben a fogkrém- vagy autóreklámokban látható családhoz hasonlóan mindenki teli szájjal mosolyog, hancúrozik, éli a fogyasztói társadalmak boldog mindennapi életét.

S eközben lövések dörrennek, a közeli erdőbe tévedt kerékpárosok, turisták, piknikezők hálnak meg csak azért, mert Maynardnak élvezetet okoz, hogy lelőheti őket, s utóbb a lánya is behúzó a perverz szórakozásba.

A film ereje, hogy az újkapitalizmus összes spektakuláris felsorakoztatva láthatóvá teszi a láthatatlant, lemeztelenítve az újkapitalizmust, megmutatja annak álságos hazudozását és nihilizmusát. Hoels és Niemann filmje kegyetlenebb és nyersebb, mint Buñuel ötven évvel ezelőtti remeke, *A burzsoázia diszkrét bája*, melyben a gúny keveredett a megbocsátással, de a verdikt mindkét filmben ugyanaz: a kapitalizmus vérlázítóan hamis és hazug embertelen rendszer, amiben végső soron senki sem érzi jól magát, függetlenül attól, hogy a sors a napos vagy az árnyas oldalra vetette.

E szatírák nyomán óhatatlanul felvetődik a kérdés, hogy a fenntarthatatlan kapitalizmus helyett mi lehetne a kívánatos rendszer. Nem véletlen, hogy Európa hajdani szovjet zónájának országaiban nincsenek

kapitalizmust gúnyoló szatírák, mert ezekben az országokban még elevenen élnek a kapitalizmust tagadó létező szocializmus fájó emlékei. Az idősebb nemzedékek nem felejtették el a kort, melynek létezését minden ízében átjárta a hiány. Innen nézve kézenfekvő a Churchill mondását parafrázáló következtetés, miszerint a kapitalizmus a legrosszabb gazdasági rendszer, nem számítva az összes többit, amit időről időre kipróbálnak.

Az álságosan boldog Maynard család kulisszatitkainak leleplezésén fogcsikorgatóan szórakozva el kell gondolkoznunk azon, hogy a hiba hátta nem a rendszerben, hanem a rendszert létrehozó, működtető, legitimáló emberben van-e inkább. Nem mi vagyunk-e, akikben ott laknak Lilliput és Blefuscu önhitt törpéi, s ha lehetőség nyílik rá, előbújik belőlünk az eleve ott lévő Maynard vagy Csicsikov?

Az ember tragikusan nyitott lény, nincs benne semmi, ami genetikailag kijelölné életének pályáját, egyedül saját magán múlik, hogy istenné vagy ördöggé legyen. Hoels és Niemann szatírájának alapja ez a láthatóan alaposan átgondolt antropológiai igazság, filmjük ezért riaszt, ugyanakkor vonz is. Riaszt, mert azt látjuk, hogy a kapitalizmus nem az, amit akarunk, de nem tudjuk, hogy mit akarhatunk helyette. A film ugyanakkor vonz is, mert a létező tagadása által hasított résen át megcsillant valami mást is, ami nincs, de ha akarunk, talán lehetne is.

Veni, Vidi, Vici. Osztrák–német szatíra, 2024, 86 perc. Rendezők: **Daniel Hoels, Julia Niemann**. Forgatókönyv: **Daniel Hoels**. Operatőr: **Gerald Kerkletz**. Szereplők: **Nahoko Fort-Nishigami, Olivia Goschler, Ursina Lardi**.